

АНАЛІЗ РІВНЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Розглянуто проблематику зайнятості та безробіття населення України і в тому числі Тернопільської області, здійснено аналіз діючої практики забезпечення зайнятості населення та розроблено рекомендації щодо забезпечення ефективної зайнятості населення, яка сприятиме підвищенню рівня розвитку соціальної сфери.

Ключові слова: *зайнятість населення, рівень безробіття, ринок праці, активна і пасивна політика, стратегія зайнятості населення, фонд зайнятості.*

Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні протягом становлення її як демократичної держави, супроводжуються негативними тенденціями в господарському комплексі. Вони посилили напруження в соціальній сфері і негативно вплинули на рівень життя населення всіх регіонів України, зокрема вплинули на формування ринку праці, становлення якого супроводжується посиленням проблем зайнятості та працевлаштування. Привертає увагу регіональна асиметрія цього процесу.

Проблема зайнятості та безробіття в Україні є складовою системної кризи в державі, що обумовлена катастрофічним станом економіки, руйнацією соціальної сфери, майновим розшаруванням суспільства, зубожінням мільйонів людей. Підвищення рівня безробіття викликало зниження рівня життя, несприятливо вплинуло на виробничі, житлові та культурно-побутові умови. Проте прийняті Верховною Радою та Урядом закони, ряд концепцій, програм та додаткових заходів

щодо реформування виробництва, розвитку соціальної сфери, посилення боротьби з безробіттям повною мірою не виконуються і не мають відчутного впливу на сферу зайнятості в країні.

Якість життя, рівень доходів і добробуту прямо пов'язані з ситуацією на ринку праці, співвідношенням попиту та пропозиції. Процеси вивільнення та перерозподілу робочої сили визначають рівень доходів і формують структуру витрат населення, яке проживає у межах даної території. Високий рівень безробіття обертається для регіонів України не лише збитками, падінням рівня життя, він є також джерелом криміналізації, призводить до маргіналізацій населення. Одночасно, через нестачу робочих місць, посилюється інтенсивність трудових міграцій, особливо у межах України.

Однак державна політика зайнятості населення залежить від темпу і характеру ринкових перетворень. Вона передбачає систему адаптації різних категорій незайнятого населення до вимог ринку праці, а також систему соціального захисту безробітних та осіб з обмеженою конкурентоспроможністю.

Таким чином, застосування технологій щодо забезпечення ефективної зайнятості населення є відображенням об'єктивних вимог сучасної дійсності. Такі технології сприяють постійному пошуку досконаліших і, як наслідок, ефективніших способів використання ресурсів людини, її фізичного, інтелектуального потенціалу. Впровадження технологічного підходу в практику – це стратегічний напрямок, що має в своїй основі відмову від методу «проб і помилок» та постійну орієнтацію на високий кінцевий результат за оптимальної витрати сил і засобів.

Проблеми зайнятості та безробіття привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Значний вклад в аналіз причин і розробку шляхів вирішення проблем безробіття зробили такі вчені: Бугуцький О.А., Булавко О.Г., Вдовиченко М.Х., Гайдуцький П.І., Здоровцов О.І., Кириленко І.Г., Лібанова Е.М., Горлатий М.К., Прокопа., Саблук П.Т., Скупий В.М., Шепотько Л.О. та інші. Вони не лише теоретично обґрунтували фактори зниження безробіття, але й дали конкретні практичні пропозиції, що були використані при розробці цілого ряду нових законів та указів, що прямо або опосередковано впливають на соціально-

економічні умови життя працівників, а відтак і на показники зайнятості населення. Проте розробка рекомендацій щодо забезпечення ефективної зайнятості населення в контексті трансформаційних перетворень в соціальній сфері залишається актуальною.

Однак в окремих регіонах України економічні процеси супроводжуються високим рівнем безробіття, неповною зайнятістю, низькими заробітками. Наслідком цих негативних проявів є прогресуюча трудова міграція з України, яка охопила нині не лише низькокваліфікованих, але й висококваліфікованих працівників, яких активно спонукають до трудової міграції країни Західної Європи. Усе це створює гостру загрозу того, що, втративши працівників високої кваліфікації, Україна може втратити середній клас, перетворившись у типову країну третього світу у центрі Європи, яка уже нині потребує «імпорту» не лише якісних товарів, але й висококваліфікованих послуг включно із управлінськими, освітніми та медичними.

Значний вплив трудових ресурсів деформує професійно-кваліфікаційну структуру регіонального ринку праці. Особливо це стосується працівників освітньої сфери, медицини, фахівців з інженерних та технічних спеціальностей, які могли б реалізувати інноваційні принципи економічного зростання, обслуговувати високотехнологічні виробництва, та в силу неможливості працевлаштування у межах регіону реалізують свій трудовий потенціал в інших країнах. Становлення регіонального ринку праці відбувається в умовах значної інтенсивності трудових міграцій.

Так, наприклад ринок праці Тернопільської області залежить від змін в економіці, демографічних і соціальних тенденцій, а також від ряду інших специфічних факторів: розміру заробітної плати, перевиробництва спеціалістів з окремих профілів, обсягів вивільнення працівників з підприємств та організацій, рівня сільського безробіття, «тіньової» зайнятості та трудової міграції. Традиційними є сезонні коливання рівня зайнятості населення. Основними тенденціями, характерними для ринку праці Тернопільської області (за даними Держкомстату України) у 2011 році, порівняно з 2010 роком є збільшення на 0,4 відсоткового пункту (з 54,6 % до 54,2%) рівня зайнятості населення у віці 15-70

років та збільшення рівня безробіття населення у віці 15-70 років (розрахованого за методологією МОП) з 10,4% до 10,5 % [3].

Дослідження свідчать, що рівень безробіття за 2005-2011 роки в Україні і в тому числі по Тернопільській області має тенденцію до зменшення (табл.1.). Одним з основних факторів стабілізації та позитивного розвитку економіки є створення нових робочих місць.

Таблиця 1. Кількість офіційно зареєстрованих безробітних за 2005-2011 роки (визначено за методологією МОП)

	Роки – станом на 01.01							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
по Україні, тис. осіб	981,8	899,9	662,8	642,5	596,1	693,1	452,1	505,3
в.т.ч. по Тернопільській області, тис. осіб	52,6	42,3	41,8	39,8	25,3	21,0	12,5	15,1

В Україні здійснюється пасивна і активна форми державної політики зайнятості спрямовані на забезпечення соціального захисту безробітних шляхом прямої підтримки рівня життя безробітних або опосередкованого сприяння цьому (рис.1.).

Активна форма політики зайнятості населення спрямована на зниження безробіття до його природного рівня. За даними державної служби зайнятості, у 2011 році її послугами скористалися 762,7 тис. не зайнятих трудовою діяльністю громадян проти 744,5 тис. у 2010 році.

Якщо впродовж січня – вересня 2011 року реєструвалося 611,0 тис. не зайнятих трудовою діяльністю громадян, то у жовтні – грудні – більше на 151,7 тис. осіб. У цілому за 3 останні місяці 2011 року зареєстровано 762,7 тис. незайнятих осіб проти 744,5 тис. осіб у відповідному періоді 2010 року. Чисельність осіб, які шукали роботу за сприяння державної служби зайнятості, на 01.01. 2010 року досягла 702,7 тис. незайнятих громадян, на 01.01 2011 року – 744,5 тис. осіб, а на 01.01.12 року – 762,7 осіб.

За повідомленнями підприємств, установ та організацій, кількість вільних робочих місць і вакантних посад станом на 01.01.2012 року становила 59,3 тис. осіб. Близько половини вільних робочих місць (вакансій) призначалось для робітників,

більше третини – для службовців і кожне сьоме вільне робоче місце – для осіб, які не мають професії [3].

Рис.1. Заходи пасивної та активної політики зайнятості населення.

Ширше залучення населення до громадських та сезонних робіт гальмується неплатоспроможністю та незацікавленістю підприємств в організації таких робіт через обмежені потреби в робочій силі, а також небажанням громадян виконувати тимчасову, некваліфіковану та, як правило, низькооплачувану і неprestижну роботу.

Для подолання професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці, постійного вдосконалення знань і кваліфікації, підвищення конкурентоздатності

безробітних на ринку праці доцільно обласними центрами зайнятості організувати їх професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації.

Таким чином, своєчасне надання інформаційних та профорієнтаційних послуг, підвищення конкурентоспроможності безробітних шляхом організації професійного навчання, залучення до участі в оплачуваних громадських роботах, підтримка підприємницьких ініціатив безробітних, надання соціальних послуг окремим категоріям безробітних, координація заходів органів влади, роботодавців, профспілок та служби зайнятості дасть можливість забезпечити більш повну та ефективну зайнятість населення в регіонах.

Досвід країн з розвинутою економікою свідчить, що інвестиції в людські ресурси зростають, оскільки є необхідною умовою модернізації виробничих систем. Така політика проводиться на рівні як держави, так і окремих господарських об'єктів. У Франції, наприклад, з державного бюджету на зайнятість виділяють 6,8% коштів, а відрахування підприємств, соціальних установ, різні внески за обсягом майже в 1,5 рази перевищують надходження з бюджету. В Україні частка фонду зайнятості у валовому внутрішньому продукті становить приблизно 0,3%, що в багато разів менше, ніж в країнах з розвинутою ринковою економікою [8, с.257].

Отже, в Україні фінансова база для розв'язання проблем зайнятості недостатня і не відповідає ситуації на ринку праці, яка різко загострюється через величезний потенціал безробіття.

За рахунок коштів зайнятості фінансуються заходи активної і пасивної політики. Співвідношення витрат на ці заходи залежить від стану ринку праці та безробіття, рівня законодавчих гарантій, досягнутого рівня розвитку служби зайнятості.

Стратегія зайнятості населення в Україні має бути пов'язана з подальшим розвитком і розширенням активних заходів для запобігання повальному безробіттю та збільшенням на них витрат із фонду сприяння зайнятості населення з урахуванням стану ринку праці. Щодо розміру допомоги у зв'язку з безробіттям, то рекомендаціями МОП передбачено, що вона має становити 60% середньої заробітної плати. Враховуючи дуже низький рівень середньої заробітної плати в

Україні, можна стверджувати, що розмір допомоги у зв'язку з безробіттям не може бути меншим за 50% середньої заробітної плати (що має місце зараз в Україні), оскільки не забезпечуватиме мінімальних фізіологічних потреб людини [7, с.228].

Таким чином, ми вважаємо за доцільне наступне:

- запровадити порядок централізованого управління державним фондом сприяння зайнятості населення з метою забезпечення перерозподілу коштів між регіонами залежно від їх економічного розвитку та стану ринку праці;
- розробити державну програму для виділення коштів роботодавцям на перекваліфікацію працівників;
- відновленню роботи підприємств, внаслідок – створення нових робочих місць;
- дослідження ринку праці щодо актуальності різних спеціальностей;
- застосування нових методів подолання безробіття, наприклад громадських робіт.

Фонд зайнятості має формуватися як страховий на принципах соціального страхування. При цьому внески до фонду зайнятості мають сплачувати всі без винятку підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, господарювання і фінансування. Доцільно, щоб було особисте страхування працівників від безробіття.

Отже, якщо держава докладе зусиль для впровадження даних заходів, то можна суттєво зменшити рівень безробіття і зняти соціальну напругу. Це дозволить підвищити рівень зайнятості, особисті доходи населення, шляхом створення нових високооплачуваних робочих місць. А це в свою чергу приведе до розвитку виробництва і підвищення рівня розвитку соціальної сфери.

Список літератури:

1. Баланда Г.В. Структура зайнятості населення в контексті забезпечення захищеності життєво важливих інтересів України [Текст] / Г.В. Баланда // Економіка & Держава. – 2008. – № 9. – С. 103-107.
2. Гаркавенко Н. Напрями вдосконалення політики зайнятості населення у ринкових умовах [Текст] / Н. Гаркавенко // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 6. – С. 26-32.
3. Державна служба статистики України // http://www.ukrstat.gov.u/operativ/operativ2011/ds/kn/kn_u/kn1111_u.html

4. *Замора О.І. Основні тенденції формування і використання трудових ресурсів [Текст] / О.І. . Замора // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №4. – С. 85-91.*
5. *Євдокимова В. В. Ефективна зайнятість як один із факторів подолання бідності в Україні [Текст] / В. В. Євдокимова // Ринок праці та проблеми зайнятості. – 2009. – № 3. – С. 8–11.*
6. *Иванов А.А. Анализ социально-экономических факторов трудовой мобильности [Электронный ресурс] / А.А. Иванов. – Режим доступа : <http://lib.socio.msu.ru/l/library>.*
7. *Кретова А.В. Напрямки підвищення ефективності надання соціальних послуг незайнятим громадянам у державній службі зайнятості [Текст] / А.В. Кретова // Инновационная модель развития промышленного региона: проекты, управление, результаты: II Междунар. науч.-практ. конф., 20 апреля 2007 г.: тез. докл. -- Донецк, 2007. -- С. 227-230.*
8. *Куценко В.І., Остафійчук Я.В. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект: Монографія / За ред. С.І.Дорогунова.- К.: Оріони, 2005.- 400 с.*
9. *Маршавін Ю. М. Ринок праці України: від кризи до продуктивної зайнятості [Текст] / Ю. М. Маршавін // Ринок праці та зайнятість населення. – 2010. – № 1. – С. 17 21.*
10. *Семикіна М. В. Мотивація ефективної зайнятості: проблеми, тенденції, вибір стратегії [Текст] / Семикіна М. В., Іщенко Н. А., Родіонова М. О. – Кіровоград : КОД, 2009. – 200 с.*

RESUME

Problematiku of employment and unemployment of population of Ukraine and in a that number Ternopil area is considered, the analysis of operating practice of providing of employment of population is carried out and recommendations are developed in relation to providing of effective employment of population, which will be instrumental in the increase of level of development of social sphere.

РЕЗЮМЕ

Рассмотрена проблематика занятости и безработицы населения Украины и в том числе Тернопольской области, осуществлен анализ действующей практики обеспечения занятости населения и разработаны рекомендации относительно обеспечения эффективной занятости населения, которая будет способствовать повышению уровня развития социальной сферы.